

Hoofdstuk 1) Zo Boven, Zo Beneden

Figuur 4) Kalender miniatuur van de maand juli (Très Riches Heures (Ms 65) maand juli f. 7) 22,5 x13,6 cm

Het is mogelijk dit artikel te lezen als een populair wetenschappelijk essay maar ook als een (voor)wetenschappelijke analyse met bijbehorende noten en appendices.

Lezers met enige kennis van astrologische horoscoop berekeningen (sterrenwichelarij), evenals lezers met enige (astronomische) achtergrond, zullen gemakkelijker tot de kern van deze analyse kunnen doordringen.

Het is door vele, maar niet alle wetenschappers, aanvaard dat tussen 1411 en 1416, drie verluchters Paul, Herman en Johan, bekend als de Gebroeders Van Limburg voor hun opdrachtgever Jean de France, hertog van Berry (1340-1416) een getijdenboek (lekenbrevier)

gemaakt hebben dat sindsdien zijns gelijken niet meer gekend heeft¹. Dit manuscript, bekend als Les Très Riches Heures (Chantilly, Musée Condé, Ms65) behoort tot een van de meest bestudeerde manuscripten ooit². De reden hiervoor is niet alleen de adembenemende verluchting in Internationale Gotische stijl, maar ook de opvallende composities van de seizoens-werken (zie figuur 1) die de gebroeders aan de liturgie kalender³ toegevoegd hebben. Het boek opent met twaalf, pagina grote seizoen kalenders, met scènes en landschappen in de buurt van kastelen, in het bezit, of verbonden met de hertog van Berry. Deze verfijnd uitgebeelde miniatures gingen over in een hemel, verbonden met een half cirkelvormige timpaan met zodiak tekens en astrologische kalender informatie. (Figuur 1). Voorheen, werden seizoen kalenders, slechts afgebeeld met een vignet voorzien van een zodiak sterrenbeeld behorend bij een bepaalde maand met afbeeldingen van landbouw activiteiten of andere seizoen bezigheden.

Met de verluchting van de kalenderminiatures van de Très Riches Heures werd rond 1411 begonnen, maar helaas hebben de gebroeders hun opdracht niet tijdens hun leven kunnen voltooien doordat zij, evenals hun opdrachtgever rond 1416 stierven.

Na hun dood kwam het niet voltooide manuscript in handen van verschillende adellijke families. Nadat het getijdenboek in opdracht van Charles I de Savoie, tussen 1485 en 1489, door Jean Colombe voltooid was, kwam het in bezit van Margaretha van Oostenrijk (1530), waarna het gedurende drie eeuwen uit het zicht verdween.

Na de herontdekking door de duc d'Aumale bracht een tentoonstelling (1904) van reproducties in de Bibliothèque Nationale (1904) het onder de aandacht van een breder publiek. Ondanks het veelvuldige eerbetoon van kunsthistorici en andere kenners, rezen er nog steeds vragen over de kalender miniatures.

Allereerst was er de vraag welke verluchter schilderde welke kalenderminiatuur. Verder (dit is nog steeds onderwerp van discussie), wie waren de adellijke personages in de kalenderscenes. Ten slotte, wellicht de nog meest intrigerende vraag, wat de precieze connectie is tussen de seizoen schildering en het semi-cirkel timpaan met de mysterieuze

¹ It has accepted that from 1416 to 1489, at least the hands of 2 more painters, Barthélemy d'Eyck (Master of the Shadows) and Jean Colombe (see appendix A) have been involved in the painting of the miniatures.

² Delisle published his discovery in an article entitled 'Les Livres d'Heures du Duc de Berry', *Gazette des beaux-arts*, xxix (1884), pp. 97-110; for the Duke's inventory, see Dückers and Roelofs 2005, p. 378. In regards to scholarship on the *Très Riches Heures*, standard works are the monographs published by Durrieu and Meiss: Paul, *Les Très Riches Heures de Jean de France, Duc de Berry* Durrieu, Chantilly 1904, and Millard Meiss, *French Painting in the Time of Jean de Berry. The Limbourgs and Their Contemporaries* (two vols.), New York 1973. Recent studies include those by Dückers and Roelofs 2005 (the exhibition catalogue for the 2005 exhibition on the work of the Limbourgs in Nijmegen), especially pp. 113-119, and an excellent study by Patricia Stirnemann, 'Combien de copistes and the Legacy of Three Illuminators from Nijmegen', Leiden 2009. Recent bibliography on the *Très Riches Heures* can be found in these publications et d'artistes ont contribué aux *Très Riches Heures du Duc de Berry?* in: É. Taburet-Delahaye (ed.), *La création artistique en France autour de 1400*, Paris 2006, pp. 365-80, and finally *The Limbourg Brothers. Reflections on the Origins and the Legacy of three Illuminators from Nijmegen*, Leiden 2009. Recent bibliography on the *Très Riches Heures* can be found in these publications.

³ An accessible general introduction on the contents and illustration of books of hours is given by Roger S. Wieck, *Time Sanctified: the Book of Hours in Medieval Art and Life*, New York 1988 (second edition 2001). For the specific texts and illustration of the *Très Riches Heures*, see Meiss 1973, pp. 308-324.